

КРОВОСИСНІ ЧЛЕНИСТОНОГІ – ПЕРЕНОСНИКИ ЗБУДНИКІВ ТРАНСМІСИВНИХ ІНФЕКЦІЙ

Стегній Б.Т., Машкей А.М., Сетушенко А.В., Міщенко О.О., Сумакова Н.В.

Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», м. Харків

Інфекційні хвороби ветеринарного значення одна з найактуальніших проблем сучасної гуманної медицини і ветеринарії. Крім основної патології тварин, які визначаються, головним чином, хворобами факторної природи, зберігають своє всебічне значення епізоотичні інфекції, що включають в якості важливого елемента зоонози – хвороби, загальні для тварин і людини. Зараз ідентифіковано більше 800 видів патогенних мікробів, здатних у природних умовах спричинити хвороби у людей і тварин – це 61 % усіх відомих збудників інфекцій людини. З 175 емерджентних патогенів медичного значення 132 (75 %) мають зоогенну природу і саме вони є найбільш актуальними агентами ветеринарно-епідеміологічної небезпеки [1, 2, 3].

За даними епідеміологічної статистики кількість антропонозних захворювань прогресивно знижується, але в той же час зростає захворюваність на природно-вогнищеві та зоонозні хвороби, які належать до групи поширених індигенних інфекцій (постійно зустрічаються в країні, але не мають масового характеру).

Тому природно-вогнищеві інфекції слід розглядати насамперед як зоонози, у виникненні і поширенні яких вирішальну роль відіграють вектори двох типів – кліщі як переносники інфекцій (tick-borne diseases) і гризуни як резервуари збудників захворювань (rodent-borne diseases). Кліщовий енцефаліт і кліщові (іксодові) бореліози - типові трансмісивні хвороби, дуже часто реєструються та достатньо поширені на території України у зв'язку з ареалом переносників. Хантавірусні інфекції, зокрема, геморогічна лихоманка з нирковим синдромом (ГЛПС), передається повітряно-крапельним шляхом за рахунок контамінації середовища екскрементами гризунів-носіїв інфекції, також реєструється повсюди в ареалах тварин цієї групи на досить високому рівні. Так у 2008 році зростання чисельності захворювань людей та тварин цими інфекціями зросло у 1,7 рази [4].

Аналіз, проведений в Україні, з розповсюдження природних вогнищ інфекцій та частоти їх виявлення в різних екологічних регіонах показав, що найбільшу епідеміологічну небезпеку становлять: Конго-Кримська геморагічна лихоманка (ККГЛ), геморагічна лихоманка з нирковим синдромом (ГЛПС), кліщовий енцефаліт, хвороба Лайма, туляремія, лептоспіроз [5].

Останнім часом спостерігається підвищення ризиків арбовірусних захворювань людей та сільськогосподарських тварин. Обумовлюючими чинниками хвороб є кліматичні та економічні зміни, які впливають на розповсюдження переносників та розширення нозоареалу анаплазмозу, хвороби Ауескі, інфекційного ринотрахеїту тощо. Як приклад можна навести дані щодо поширення лихоманки Західного Нілу в США та вторгнення вірусу блютангу на територію північної Європи [Morse, 1995; De Koeijer, Elbers, 2007].

Серед трансмісивних хвороб тварин особливе значення мають хвороби арбовірусної етіології (блютанг, африканська чума коней, свиней), виняткова роль в епізоотології яких належить членистоногим. Африканська чума – найнебезпечніша хвороба свиней, від якої не існує ліків і вакцини. Вірус АЧС розмножується в організмі свиней і кліщах роду *Ornithodoros* родини аргасові (*Argasidae*). Особливістю аргасових кліщів є те, що вони навіть при тривалому голодуванні здатні зберігати в своєму організмі різні хвороботворні мікроорганізми. Така властивість аргасових кліщів дає можливість віднести їх до групи особливо небезпечних переносників серед членистоногих кровососів. У тілі самок кліщів вірус зберігається більше 100 діб, передається трансваріально та трансфазно (Столюк, 2008). Зараження нею свиней означає знищення всього поголів'я в епіцентрі інфекції, що призводить до непомірних збитків як для сільгосп підприємств, так і загалом для економіки. Покращення розуміння екології, розповсюдження та популяційної динаміки останніх є ключовим елементом для оцінки та управління ризиками пов'язаними з трансмісивними захворюваннями тварин [ОІЕ ТАНС, 2010]. Згідно повідомлення І.О. Прохорової (2010) для людини африканська чума свиней небезпеки не представляє і в Україні не зареєстрована.

У механічному переносі вірусів залучені різні види заgonу комах (Diptera). Віруси швидко інактивуються в ротовому апараті комах і деякі з них здатні виживати в таких умовах кілька днів або тижнів, подовжуючи тим самим потенційний період трансмісії. Механічне перенесення вірусів членистоногими є важливою еволюційно створеною ланкою епізоотології багатьох захворювань та може бути головним шляхом горизонтальної передачі інфекцій [6]. Фактори, що зачіпають механічний перенос ротавірусу та вірусу діареї на лапках і крилах домашньої мухи (*M. domestica*) були вивчені в Малайзії та Ірландії. Автори довели перенесення на тварин вірусу діареї (ВД) забрудненими голками шприца та кліщами для носа. Осіння жигалка (*Stomoxys calcitrans*) є механічним переносником збудників сибірки, везикулярного стоматиту, туляремії та різних видів філяріозів [7, 8].

ННЦ «ІЕКВМ» проводяться дослідження щодо видового різноманіття кровосисних членистоногих в антропогенних та напів-природних тваринницьких біотопах Лісостепової та Степової зон України. При проведенні моніторингу видового складу кровосисних членистоногих Лівобережної України виявлено 42 види кровосисних членистоногих.

Встановлено що першими після зимівлі (15-20 квітня) з'являються іксодові кліщі роду *Ixodes ricinus* и *I. persulcatus*, які для України є найпоширенішими та найнебезпечнішими для сільськогосподарських тварин і людини. На території Харківської області у долині річки Сіверський Донець та окремих її приток першого та другого порядку – річок Оскіл, Уди, Мож, Гомільшанка, Мала і Велика Балаклейка, Берека, Харків, Лопань, Козачка у період з 22 квітня до 23 травня починається літ гнусу. Основним компонентами гнусу є мошки *Cnephia* Enderlein, *Boophthora* End, *Titanopteryx* Enderlein, *Eusimulium* Rouband, *Schoenbaueria* Enderlein, *Wilhelmia* Enderlein, *Odagmia* Enderlein, комарі родів *Aedes*, *Culex*, гедзів роду *Hybomitra* [9, 10].

У Вовчанському районі Харківської області в природно охоронному підприємстві «Ізбицьке», яке розташоване в 10 км від кордону із РФ, обстежено місця мешкання диких кабанів (*Sus scrofa*). Зібрані членистоногі, віднесені до класів павукоподібних і комах, з яких медично-ветеринарне значення мають 18 видів кровосисних двокрилих, 25 видів твердокрилих та сім видів кліщів і павуків.

Щодо видового складу еколо-фауністичного комплексу *Culicoides* мокреців на території Харківської області, було зареєстровано 29 видів, серед яких були виявлені види *Culicoides chiopterus*, *C. obsoletus*, *C. pulicaris*. У Харківському регіоні *C. pulicaris* є одним з наймасовіших видів. Відомо, що у західних регіонах України від мокриця *C. pulicaris* виділяти нейротропний вірус [11, 12].

При обстеженні більш 11 птахогосподарств України яєчного напрямку на наявність кровосисних членистоногих виявлено, що основним ектопаразитом є червоний курячий кліщ (*D. gallinae*), заселеність його в пташниках в середньому становить 60-75 %. Кліщі *D. gallinae* відносяться до найбільш небезпечних кровосисних ектопаразитів, при цьому вони є переносниками збудників небезпечних інфекційних хвороб [13].

За результатами проведених досліджень кліщі роду *Ornithodoros* (можливих переносників вірусу АЧС) у Харківській області не виявлено.

Вивчена роль кімнатної мухи як механічного переносника інфекційного ринотрахеїту (ІРТ) та вірусної діареї (ВД). Отримані дані реакції імунофлюоресценції (РІФ) дозволяють зробити висновок, що кімнатна муха (*M. domestica*) при великому скупченні її в скотарських приміщеннях може бути переносником даних захворювань при контакті з хворими тваринами [14].

Висновки. Наведені дані свідчать про необхідність проведення епізоотологічного моніторингу особливо небезпечних трансмісивних захворювань та вивчення ролі кровосисних членистоногих у їх поширенні. Захист людей від заразних зоонозних хвороб є однією з найактуальніших задач вітчизняної ветеринарної медицини поряд із патологією та здоров'ям власне тварин і санітарною якістю продуктів тваринного походження.

Список літератури

1. Марков, В.В., Сухарев, О.И., Коломіщев, А.А. Ветеринарна епідеміологія розпространих інфекцій: состояние и тенденции. // Ветеринарна патологія.– 2009. № 1 (28). – С. 15-19. 2. Clitaveland, S. et al. Diseases of humans and their domestic mammals pathogen characteristics, host range and the risk of emergence //Phil. Trans. Roy. Soc. Lond., B, biol. Sci. – 2001. № 356 (1411). – P. 991-999. 3. Макаров, В.В., Смирнов А.М., Сочнев В.В и др. Эмерджентность, чрезвычайные ситуации и зоонозы //Ветеринарна патологія. – 2004. – №3. – С. 36-45. 4. Zoonotic disease trends 2007-2008 – PUSStA <http://www.promedmail.org/>. 5. Хайтович, А.Б., Коваленко, И.С. Природные очаги инфекций на территории Украины. // ArcReviem – издание Дата + № 4. – (39). – 2006. 6. Carn, VM. The role of dipterous insects in the mechanical transmission of animal viruses. Br Vet J. 1996 Jul; 152(4):377-93. 7. Mechanical transport of rotavirus by the legs and wings of *Musca domestica* (Diptera: Muscidae). Tan SW, Yap KL, Lee HL. – J Med Entomol. 1997 Sep;34(5): 527-31. 8. Малоизвестные заразные болезни животных. Изд. 2-е перераб. и доп. М., «Колос» – 1973. – С. 19-20. 9. Рубцов И. А. Краткий определитель кровососущих мошек фауны СССР. – Л.: Изд-во ЗИН АН СССР, 1962. – 228 с. 10. Прудкина, Н.С., Мищенко, А.А., Машкей, А.Н. Видовое разнообразие кровососущих мокрецов (diptera: ceratopogonidae) в животноводческих хозяйствах Харьковской области// Актуальные проблемы ветеринарной патологии и морфологии животных: Международная научно-производственная конференция, посвященная 100-летию со дня рождения профессора Авророва А.А., 22-23 июня 2006 г., г. Воронеж. – Воронеж, 2006. – С. 358-362. 11. Гуцевич, А.В., Виговский, А.И. К изучению мокрецов зоны Карпат и их возможного эпидемиологического значения //Тез. докл 14 съезда ВЭО. М.; Л., 1956. ч.1. – с. 218-219. 12. Формирование фауны мокрецов (Diptera: Ceratopogonidae) в водоемах различного типа Харьковской области. Прудкина Н.С., Мищенко А.А., Машкей А.Н., Солодянкин А.С.//Annals of Mechnicov Institute, № 3, Харьков, 2006. – С. 70-73. 13. Распространение и локализация куриного клеща (*dermatyssus gallinae*) и средство борьбы с ним /А.А.Мищенко, А.Н.Машкей, О.В. Пономаренко, А.П.Коломацкий// Ветеринарна медицина: міжвід. темат. наук. зб. – Х., 2010. – Вып.94. – С.284-285. 14. Машкей, А.Н., Четчина, Н.П., Мищенко, А.А. Комнатная муха (*Musca domestica*) как возможный механический переносчик герпес- и пести вирусов Вет. медицина: Міжвід. тематич. наук. зб. – Х., 2010. – Вып. 1.

Bloodsucking arthropods – vectors of pathogens of transmissible infections

Stegny B.T., Mashkey A.M., Yevtushenko A.V., Mischenko O.O., Sumakova N.V.

National Scientific Center "Institute of Experimental and Clinical Veterinary Medicine", Kharkiv

Data concerning the role of Bloodsucking arthropods as vectors of pathogens of transmissible infections is presented in the paper.

These data indicates the need of epizootological monitoring of especially dangerous transmissible diseases and study of the role of blood-sucking arthropods in their distribution.

УДК 619:616.995.77

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ КІЛЬКІСНОГО ОБЛІКУ КРОВОСИСНИХ ДВОКРИЛИХ КОМАХ

Шевченко А.М.

Науково-виробнича фірма «Бровафарма», м. Бровари

Катюха С.М.

Інститут сільського господарства Західного Полісся України НААН, м. Рівне

Систематичний облік нападу на тварин кровосисних двокрилих комах і вивчення місць їх виплоду в природі забезпечує вироблення правильної тактики боротьби та організації захисту тварин від їх паразитування.

На сьогодні для кількісного обліку комах застосовують різні методи. Існує підрахунок за допомогою ентомологічного марлевого пологу з дерев'яним каркасом, який являє собою модифікацію облікового дзвона, запропонованого А.С. Мондчадським у 1939 р. [1]. Такий дзвін шийють із бязі або іншої щільної матерії відповідних розмірів, щоб при опусканні його зверху (на каркасі) він вільно покривав коня або корову й у ньому ще залишався деякий вільний простір кругом тварини для обліковців. Усередині пологу комах збирають за допомогою ексаустера, скляних пробірок та ентомологічних садків. Останніми роками було удосконалено цю методику, в якій для поліпшеної й безпечної техніки обліку запропоновано фіксувати тварину в станку [2]. Однак, у цілому, недоліком цього методу є громіздкість і складність елементів, що ускладнює застосування його у виробничих умовах.

Відомий спосіб візуального підрахунку комах, які підлітають до тварини й сідають на неї, що був застосований в умовах тундри К.А. Бресвім (1950) [3, 4]. При удаваній простоті цей спосіб не можна визнати задовільним. Перш за все такий візуальний підрахунок можна вести лише вдень, а не в темноті, коли активізуються та літають комарі, мокреці тощо. К.А. Бресвім вдалося підрахувати візуально комарів, які нападали на оленя, лише тому, що їх було мало (30-40 екз. за облік). При великій чисельності комарів, коли вони багатьма сотнями одночасно підлітають й атакують тварину, візуальний підрахунок їх неможливий навіть за участі кількох обліковців.

На перший погляд із зручних пристосувань для обліку нападаючих комах слід згадати й ентомологічний сачок [5, 6]. Для відлову мух, гедзів та інших літаючих комах, сачком роблять швидкі махові рухи навколо прив'язаних тварин. При цьому належить обов'язково вкинути однакове число рухів із середньою швидкістю – один помах за секунду. В основному у таких випадках вдається об'єктивно визначити зміни в чисельності лише при масовому нападі комах.

Облік на тваринах проводять також прийнятим у ветеринарній ентомології способом притискання або збору тих комах, що притиснулися: гедзів – протягом 15 хвилин, інших компонентів гнусу – 5 хвилин [7, 8]. При цьому комах притискають пальцями або долонею руки чи відловлюють пробірками. Зазвичай визначити цим способом чисельність мошок, мокреців і мух-жигалок важче,